

Tonga

**LAO FAKAANGAANGA
(FAKATONUTONU) KI HE LAO 'O E
KONISITUTONE 'O TONGA 2018**

Tonga

LAO FAKAANGAANGA (FAKATONUTONU) KI HE LAO 'O E KONISITUTONE 'O TONGA 2018

Fokotu'utu'u 'o e Ngaahi Kupu

Kupu

1	Hingoa nounou mo e 'Uhinga' i lea.....	5
2	Fakahu atu 'a e kupu 31B fo'ou.....	5

FAKAMATALA FAKAMAHINO

7

LAO FAKAANGAANGA (FAKATONUTONU) KI HE LAO 'O E KONISITUTONE 'O TONGA 2018

KO E LAO FAKAANGAANGA KI HA LAO KE FAKATONUTONU 'A E LAO 'O E KONSITUTONE 'O TONGA

‘OKU TU’UTU’UNI ‘e he Tu’i mo e Fale Alea ‘o Tonga ‘i he Fakataha Alea ‘o e Pule’anga ‘o pehe:

1 Hingoa nounou mo e ‘Uhinga’i lea

- (1) ‘E ui ‘a e Lao ni ko e Lao (Fakatonutonu) ki he Lao ‘o e Konisitutone ‘o Tonga 2018.
- (2) Kuo pau ke ui ‘i he Lao ni, ‘a e Lao ‘o e Konisitutone ‘o Tonga, ‘i hono fakatonutonu, ko e “Konisitutone”.

2 Fakahu atu ‘a e kupu 31B fo’ou

‘Oku fakatonutonu ‘a e Konisitutone ‘aki hono fakahu atu ‘i he hili pē ‘a e kupu 31A ‘a e kupu fo’ou ko ‘eni –

“31B ‘Omipatimeni

- (1) Kuo pau ke ‘i ai ‘a e ‘Omipatimeni kuo fokotu’u ‘e he Sea ‘i he loto ki ai ‘a e Fale Alea.

- (2) Kuo pau ke 'i ai 'a e tau'ataina kakato 'a e 'Omipatimeni
tuku kehe 'o ka tu'utu'uni kehe 'a e lao, ke ngaue'aki
tau'ataina hono ngaahi mafai mo e ngaahi fatongia fakalao
'o 'ikai ha kaunoa 'e taha mei ha taha pe mafai."

Na'e tali 'i he Fale Alea 'i he 'aho ni 'o 2018.

FAKAMATALA FAKAMAHINO

(‘Oku ‘ikai hoko ‘a e fakamatala ko eni ko ha konga ‘o e Lao Fakaangaanga pea ‘oku fakataumu’a pe ke fakamatala ‘a hono taumu’a mo e ngaue’aki)

- (1) ‘Oku fokotu’u atu ‘e he Lao Fakaangaanga ko eni ke fakatonutonu ‘a e Lao ‘o e Konisitutone ‘o Tonga ke foaki ki he ‘Omipatimeni ha tu’unga fakakonisitutone.
- (2) ‘I he ‘aho 15 ‘o Novema 2016, ‘i he Konifelenisi ‘a e Kautaha Fakavaha’apule’anga ‘a e ‘Omipatiment (“IOI”), Fakataha Lahi, na’e fakahoko ‘i Bangkok, Thailand, na’e tali kotoa ‘e kinautolu na’e ‘i ai ‘a e Tala Fakaha ‘a Bangkok. ‘Oku memipa ‘a Tonga ‘i he IOI.

KO IA ‘oku fokotu’u ai ‘e he Talateu ‘a Bangkok –

- i) ‘oku fakahoko ‘e he ngaahi kautaha ‘Omipatimeni ‘a hono vakai’i tau’ataina mo ‘ikai filifilimanako ‘a e ngaahi launga, ‘a ia ‘oku fakataumu’a ki hono fakatonutonu ‘a e ngaahi fakamaau ta’etotonu kuo fakahoko ki ha taha fakafo’ituitui koe’uhi ko ha founa pule’i hala;
- ii) ko e taumu’a mahu’inga ‘e taha ‘o e ngaahi kautaha ‘Omipatimeni ke fakalalakala ‘a e ngaahi ngaue ‘oku fakahoko ki he kakai ‘aki hono fakapapu’i ‘oku fakatokanga’i mo fakatonutonu ‘a e ngaahi tonounou ‘i he founa fakahoko ngaue;
- iii) kuo ngaue’aki mo fakamafola fakamamani lahi ‘a e ngaahi founa ‘a e ‘Omipatimeni pea ‘oku kau ki ai ‘a hono faka’ai’ai mo e malu’i ‘o e ngaahi totonu ‘a e tangata;
- iv) kuo fakamo’oni’i ‘a e makehe ange ‘a e founa ‘a e ‘Omipatimeni ‘i hono ngaue’aki ngofua mo fo’ou kae kei tauhi ‘a e ngaahi tu’unga tefito ‘o e taua’ataina, ‘ikai filifilimanako mo e vahevahe tatau ‘a ia na’e kamata ‘aki; pea
- v) ‘oku fokotu’u ‘e he Tala Fakaha Uelingatoni ‘oku hoko ‘a e ngaahi kautaha ‘Omipatimeni ko ha konga mahu’inga ‘o e Pule Lelei pea ‘oku ne fakahoko ‘a e tokoni mahu’inga ki he Pule ‘a e Lao, ‘Ata ki tu’a, Temokalati mo e Ngaahi Totonu ‘a e Tangata.

Na’e fakahoko kotoa ‘e he kau memipa ‘o e IOI ‘a e ngaahi fuakava ‘e 10 ‘o fakatatau ki he Tala Fakaha pea felave’i mo e fakatonutonu ko eni ko e palakalafi 3 ‘a ia ‘oku ne fakaha ai –

“3. ‘Oku fanongonongo ki he kotoa ‘o e ngaahi pule’anga, ngaahi fonua mo e ngaahi vahefonua ke foaki ‘a e tu’unga fakakonisitutone ki he kautaha ‘Omipatimeni”

Ko e Lao Fakaangaanga ko eni ko e tali ia 'a Tonga ki he palakalafi 3 'o e Tala Fakaha IOI Bangkok.

- (3) 'Oku 'oatu 'e he Lao Fakaangaanga ko eni 'a e tu'unga fakakonisitutone ki he 'Omipatimeni koe'uhi ke lava 'o ha atu 'a e 'Omipatimeni 'oku tau'ataina pea malava ke fakahoko ngaue 'o 'ikai ha kaunga ki ai ha ngaue faka-Pule'anga. 'E fakapapau'i heni 'a hono fakahoko fakamatoato 'o e tali ui fakangaue. Ko e fakalahi ko ia 'o e tau'ataina 'a e 'Omipatimeni, 'a ia 'oku ma'u mei hono faka'ilonga'i faka-Konisitutone, 'oku 'ikai ha veiveiua te ne fakatupulaki 'a e falala 'a e kakai ki he 'Ofisi kae pehe ki hono fiema'u 'o e kau ngaue fakapule'anga ke fakapapau'i ko 'enau fengaue'aki mo e 'Ofisi 'oku mo'oni.

Hon. Sione Vuna Fa'otusia
Minisita Lao mo e Pilisone